Maqsudov.U.Q.
Pedagogika kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent,
Farg‘ona Davlat Universiteti

INKLYUZIV TRANSFORMATSIYA MUHITIDA IJTIMOIY FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI VA MUAMMOLARI

Annotatsiya. *Maqola inklyuziv ta’lim va inklyuziv ijtimoiy muhit doirasida ijtimoiy faollik (ijtimoiy ishtirok, do‘stlik, maktab va jamoa hayotida faol qatnashish)ni shakllantirishning imkoniyatlari va asosiy muammolarini tahlil qiladi. Adabiyotlar tahlili, xalqaro tashkilotlar va mintaqaviy loyihalar tajribasi asosida tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqola amaliy xulosalar va siyosatga yo‘naltirilgan takliflarni beradi.*

Kalit so‘zlar: *inklyuziya, ijtimoiy faollik, ta’lim transformatsiyasi, O‘zbekiston, jamoaviy ishtirok.*

Аннотация. *В статье анализируются возможности и основные проблемы формирования социальной активности (социальное участие, дружба, активное участие в школьной и общественной жизни) в рамках инклюзивного образования и инклюзивной социальной среды. На основе анализа литературы, опыта международных организаций и региональных проектов разрабатываются рекомендации. Статья предлагает практические выводы и предложения, ориентированные на политику.*

Ключевые слова: *инклюзия, социальная активность, трансформация образования, Узбекистан, коллективное участие.*

Abstract. *This article analyzes the opportunities and key challenges in fostering social engagement (social participation, friendship, active involvement in school and community life) within the framework of inclusive education and an inclusive social environment. Recommendations are developed based on literature review and the experiences of international organizations and regional projects. The article offers practical conclusions and policy-oriented suggestions.*

Keywords: *inclusion, social engagement, educational transformation, Uzbekistan, community participation.*

So‘nggi yillarda “inklyuziya” tushunchasi ta’lim va ijtimoiy siyosatda faqat alohida guruhlarni maktabga kiritish emas, balki barqaror ijtimoiy ishtirok va “belonging” — tegishlilikni ta’minlash jarayoni sifatida qayta talqin qilinyapti. UNESCO va boshqa xalqaro organlar inklyuzivlikni jarayon va natija sifatida ko‘rib, har bir o‘quvchi uchun to‘sqinliklarni aniqlash va bartaraf etish zarurligini ta’kidlaydi. (2020 GEM Report)

Tadqiqotda tizimli adabiyotlar tahlili va mintaqaviy loyihalar (masalan, KIX/UNESCO/UNICEFning O‘zbekiston tajribalari) hisobotlari asosida analitik yondashuv

qo‘llanildi. Xalqaro maqolalar, amaliy loyihalar va so‘nggi sharhlar solishtirildi (2020–2025 yillar oralig‘idagi manbalar ustunlik qilindi), ijtimoiy faollikni oshirishga ta’sir ko‘rsatadigan omillar — ta’lim siyosati, o‘qituvchilarning malakasi, infrastrukturaviy imkoniyatlar, oilaviy va jamoaviy hamkorlik — tahlil qilindi.

- **Inklyuziya** — turli ehtiyojdagi shaxslarni bir tizim doirasida qamrab oluvchi jarayon; o‘quv muhitini moslashtirish, pedagogik yondashuvni qayta qurish va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishni talab qiladi. (2020 GEM Report)
- **Ijtimoiy faollik** ta’lim kontekstida — o‘quvchilar va oilalarning maktab va jamoa hayotida qatnashishi, teng huquqli munosabatlar, do‘stlik va hamkorlik ko‘nikmalari. Ushbu tushuncha “belonging” (mansubiyat) bilan chambarchas bog‘liq. (PMC)

Siyosiy irodaning kuchayishi va xalqaro qo‘llab-quvvatlash — UNESCO, UNICEF va KIX kabi tashkilotlar inklyuziv loyihalarni qo‘llab-quvvatlab, o‘qituvchilarni tayyorlash, amaliy qo‘llanmalar va resurslarni taqdim etmoqda; bu O‘zbekistonda inklyuziv transformatsiyaga platforma yaratadi. (unesco.org)

Whole-school (butun maktab) yondashuvi — butun ta’lim muhitini inklyuziv qilishga yo‘naltirilgan strategiyalar ijtimoiy faollikni oshiradi, o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy o‘zaro ta’sir va do‘stlik imkoniyatlarini ko‘paytiradi. (MDPI)

Metodik va pedagogik innovatsiyalar — inkluziv ta’lim metodikalari, moslashtirilgan baholash va dars strategiyalari o‘quvchilarning ishtirokini kuchaytiradi. (tandfonline.com)

Raqamli vositalar va inkluziv texnologiyalar — onlayn va yordamchi texnologiyalar tomonidan o‘quv resurslarini moslashtirish, distant hamkorlik va ijtimoiy integratsiyani qo‘llab-quvvatlash imkoniyatlari mavjud. (ЮНИСЕФ)

Mahalliy va mintaqaviy tajribalar — O‘zbekistonda IMKON va boshqa pilot loyihalar mamlakat kontekstida ijobiy natijalar va darslar berdi, bu esa kengaytirish uchun asos bo‘lishi mumkin. (unesco.org)

Infratuzilma va resurs yetishmasligi — sinfxona, transport, moslashgan o‘quv materiallari va yordamchi vositalarning cheklanishi ijtimoiy ishtirokni cheklaydi. (Keng tarqalgan mintaqaviy muammo.) (GPEKIX)

O‘qituvchilarning tayyorgarligi va attitude (munosabat) — ko‘plab o‘qituvchilar inklyuziv metodika bo‘yicha chuqur tayyor emas yoki qo‘llab-quvvatlash tizimlari yetishmaydi; bu o‘quvchilarning ijtimoiy qo‘shilishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. (MDPI)

Jamiyatdagi stereotiplar va stigma — kamdan-kam hollarda jamiyat va ota-onalar o‘zgacha ehtiyojdagi bolalarni qabul qilishni oson qabul qiladi; stigmatizatsiya ularni ijtimoiy faollikdan chetlashtiradi. (PMC)

Siyosiy-tashkiliy nomutanosibliklar — siyosat va amaliyot orasidagi tafovut, mablag‘larni maqsadli yo‘naltirishdagi sustlik va monitoring tizimlarining yetishmasligi muammolarni kuchaytiradi. (unesco.at)

Oila va jamoa darajasidagi qo‘llab-quvvatlash yetishmasligi — ota-onalar, mahalla va ijtimoiy xizmatlar bilan integratsiyalashgan dasturlar kam. Bu esa o‘quvchilarning maktabdan

tashqari ijtimoiy faoliyatiga to‘sqinlik qiladi. (nasenjournals.onlinelibrary.wiley.com)

Amaliy natijalar va misollar (mintaqaviy tajribalar)

- O‘zbekistondagi IMKON va UNESCO/UNICEF loyihalari o‘qituvchilarni ijtimoiy-emotsional o‘qitish, interaktiv darslar va raqamli maktablar istiqbollari bo‘yicha pilot amaliyotlar o‘tkazdi va ba’zi hududlarda ijobiy ko‘rsatkichlar (o‘quvchilarning ishtirokini oshishi, o‘qituvchilarning yondashuv o‘zgarishi) qayd etildi. Biroq keng miqyosli chora-tadbirlar uchun infratuzilma va tizimli qo‘llab-quvvatlash kerak. (unesco.org)

Tavsiyalar (siyosat va amaliyot uchun)

1. O‘qituvchilarni doimiy malaka oshirish — inklyuziv pedagogika, ijtimoiy-emotsional o‘qitish va moslashtirilgan baholash bo‘yicha tizimli treninglar. (MDPI)
2. Maktab darajasida butun tizimni isloh qilish — Whole-school yondashuvi orqali ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, sinf tashkiliy o‘zgarishlar va ota-ona/jamoa hamkorligini mustahkamlash. (MDPI)
3. Mahalliy jamoalarni jalb qilish — stigma bilan kurashish uchun jamoaviy kampaniyalar, ota-onalar uchun qo‘llab-quvvatlash guruhlari va inklyuziv madaniyatni rivojlantirish. (PMC)
4. Infratuzilma va resurslar yo‘naltirilishi — fizik moslashuv, raqamli yordamchi vositalar va mos o‘quv materiallarini taqdim etish. (GPEKIX)
5. Monitoring va baholash tizimi — inklyuziv chora-tadbirlarning samaradorligini o‘lchash uchun indikatorlar va xolis monitoring. (2020 GEM Report)

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv transformatsiya ijtimoiy faollikni shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi: siyosiy qo‘llab-quvvatlash, pedagogik innovatsiyalar va butun maktab yondashuvi ijtimoiy ishtirokni kuchaytirishi mumkin. Biroq infratuzilma, tayyorgarlik, jamiyatdagi stereotiplar va tizimli qo‘llab-quvvatlash yetishmasligi jiddiy muammolar bo‘lib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun siyosat, maktab, oila va jamoa darajasida integratsiyalashgan chora-tadbirlar zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO — *Inclusion and education: All means all* (GEM Report 2020). (2020 GEM Report)
2. UNESCO — Inclusion in education (rasmiy sahifa va amaliy resurslar). (unesco.org)
3. KIX Comparative study — *Comparative study on inclusive education practices: the cases of Uzbekistan, Tajikistan, Moldova, Kyrgyzstan and Georgia* (KIX/2025 PDF). (GPEKIX)
4. UNESCO — *Enhancing inclusive education: IMKON Project in Uzbekistan* (proekt sahifasi). (unesco.org)
5. UNESCO (maqola) — *UNESCO empowers Uzbek teachers: The role of social and emotional learning...* (2025). (unesco.org)
6. Long, T. — *Moving beyond Inclusion to Belonging* (2023). PMC. (PMC)
7. Kenny, N. — *A Whole Education Approach to Inclusive Education* (MDPI, 2023). (MDPI)
8. Ainscow, M. — *Promoting inclusion and equity in education: lessons from around the world* (2020). (tandfonline.com)

9. Wang, Z. et al. — *Social participation for students with special needs in inclusive settings* (PMC article, 2023). (PMC)
10. Jardinez, M.J. — *The Advantages and Challenges of Inclusive Education* (ERIC, 2024). (files.eric.ed.gov)
11. Deroncele-Acosta, A. — *Overcoming Challenges and Promoting Positive Education* (MDPI, 2024). (MDPI)
12. Edström, K. — *Participation Model and inclusive participation frameworks* (2022/2024 literature). (tandfonline.com)
13. Sida/Inclusive Education Resource Guide (policy guidance). (cdn.sida.se)